

MEMÒRIES INESBORRABLES

Joaquima Grau

Sóc nascuda al Poble Nou, una barriada de Barcelona, l'any 1929. Evidentment, no puc memoritzar els fets de la República dels anys 1931-35, però d'aquesta etapa, la meua mare, parlant en passat, sempre deia que per a l'obrer va ser una bona època, ja que hi havia una relativa abundor. Deia que es llençava molt de menjar sobrer, reconeixent que tampoc no es disposava de nevera, ni tan sols de gel.

Pel que fa a l'ensenyament, també s'havia fet un pas molt endavant, referent a les criatures.

Quan va esclatar la guerra, aquella mateixa tarda sortíem amb els meus pares d'un cinema de la Rambla del Poble Nou. No teníem ni idea del que passava. La gent corrents, trets per aquí i per allà, i nosaltres corrent cap a casa.

Lavors va començar la Guerra Civil, com deien, contra la República. Realment, era entre germans.

L'endemà, crec que era diumenge, hi havia molt poca gent al carrer, però sí pels balcons, per curiositat, ja que nosaltres no sabíem què passava.

Els milicians, mirant enlaire, anaven incitant els nois joves i els homes a baixar al carrer per manifestar-se contra els feixistes. Això és el que jo recordo, però és que jo només tenia 7 anys i, com és lògic, ara ja no tinc els meus pares per consultar.

A casa teníem ràdio galena i ens anàvem assabentant més o menys de tot el que passava.

Des del balcó de la Generalitat s'escoltava al President de la Generalitat, Lluís Companys, que anava predicant: "Catalans, uniu-vos per la lluita!", i tot dient allò que es va fer tan popular de "Tornarem a lluitar... Tornarem a vèncer...".

Van mobilitzar el jovent i més endavant els de més edat per anar a lluitar al front per la llibertat. Van mobilitzar el meu pare, que sols tenia 31 anys quan se'l van endur al front. Era apolític totalment i amant de la família i dels fills. Era molt treballador i, sobretot, pacífic.

Va ser un trauma per a tots, sobretot el comiat amb la meua mare, ja que se li emportaven el seu home. El xoc va ser tan fort que se li va retirar el període menstrual durant dos anys (al principi va creure que potser estava embarassada). Ella també en tenia 31, d'anys.

El van destinar a la Batalla de l'Ebre. I va començar la nostra lluita per sobreviure. Érem l'àvia, el meu germà petit, de 3 anys, la mama i jo.

Amb l'ajuda de l'àvia, que tenia cura de nosaltres, la mama va continuar treballant a la mateixa empresa tèxtil, fins que la van confiscar i tancar provisionalment. Crec que van donar un petit estímul econòmic als obrers per poder sobreviure. Aleshores no existia la Seguretat Social, ni ajuts estatals.

Va començar la guerra de debò. Vam sentir a mitja nit unes sirenes que avisaven de la proximitat dels avions, que anaven carregats amb bombes i que van fer esclatar.

En sentir les sirenes, la mama ens va despertar, va mal vestir-nos al meu germà i a mi i, juntament amb la iaia, vam anar cap al refugi que teníem a uns 200 metres de casa nostra. En el refugi ens vam trobar tots els veïns, pràcticament tot el barri. No ens hi vèiem, només si algú portava alguna llanterna. Les criatures ploraven i la gent gran somicava, espantada. Vam sentir que queien bombes i, en acabar, es va repetir l'avís amb les sirenes, i tothom cap a casa, ja de matinada.

La mama es va prometre a ella mateixa que era la primera i l'última vegada que anàvem al refugi, de tan malament que ho vam passar.

En els bombardeigs posteriors ens quedàvem a casa. Enceníem una espelma (ja que ens treien de seguida el corrent elèctric) i la iaia i la mama ens entretenien com podien: explicant contes, dibuixant o com fos, però quietes a casa. Sentíem xiular quan baixaven les bombes amb un soroll estrepitos que feien en arribar a baix. I nosaltres ens tapàvem les orelles molt espantats, fins a la propera...

Al Poble Nou, on hi havia molta indústria, a moltes de les fàbriques més importants les van obligar a fer material de guerra, i aquest és el motiu pel qual ens atacaven tant.

Hi havia bateries antiaèries i reflectors que il·luminaven tot el cel amb uns reflectors potents des del Carmel, el Camp de la Bota, i també des de Montjuïc. De tota manera, no sé si van abatre algun avió.

El primer bombardeig va ser per mar. Era un torpediner que es deia Canàries, de l'Armada Espanyola. Va torpedinar la fàbrica Rivière, que fabricava filferro i somiers i, posteriorment, material de guerra. Van fer molts desperfectes, però vides humanes no, ja que va ser a la nit.

També van bombardejar una factoria molt important a prop de l'estació de trens del Poble Nou, en deien Can Girona, i posteriorment es va dir Macosa. Hi treballaven molts obrers, però la van convertir en fàbrica de material de guerra. Era un punt d'atac continu.

Els meus avis materns vivien molt a prop d'allí, al carrer Curtidores, actual carrer Pellaires. Hi va haver un bombardeig tan sagnant que, de bon matí, amb

la mama, van anar-hi corrent per por que les bombes haguessin tocat els meus avis. Però no, molta trencadissa de vidres i prou. També va anar a comprovar-ho un germà de la mama, l'oncle Miquel amb la seva família que, per tonteries d'anys enrere, estaven enfadats. En veure's, es van reconciliar i sempre més es van relacionar, i jo vaig guanyar una cosineta, ja que tenien una filla, la Rosa, de la meva edat.

Una vegada, la mama es va trobar, a la Rambla del Poble Nou, a un altre germà seu, en Maties, que li va dir: "Què en saps, del teu home?. I la va fer anar a casa seva per donar-li un tall de sabó i una paperina d'olives. Així van compartir el poc que tenia ell, i la meva mare va agrair-li-ho molt.

Al barri hi havia una escola de pàrvuls, regentada per una mestra, Donya Neus, de qui conservo un grat record. Durant la guerra ella va continuar donant classes per a les nenes de la barriada i, com a favor, va acceptar tenir també com a alumne el meu germà Josep, que aleshores tenia quatre anys.

Quan les sirenes avisaven que s'acostaven els avions (les "paves", en deien), ella, sense nervis aparents, ja que era una senyora molt serena, ens feia posar a la paret mestra, que ella deia, i ens feia col·locar un llapis a la boca. Potser per evitar que ens mosseguéssim si queia una bomba a prop. Quan les sirenes avisaven de la fi del bombardeig, ens feien posar en fila i anar al lavabo a fer pipí.

Moltes tardes anava a casa d'una amiga del barri, la Roser, prop de casa meva i allà dibuixàvem i pintàvem amb llapis de colors. Ella tenia dos germans més grans que ens ensenyaven a pintar. A més, amb el seu pare cantàvem sarsuela. Encara ara recordo alguna estrofa. Crec que la gent gran procurava tranquil·litzar-nos tant com podia, a les criatures.

Poc temps després, malauradament, un dia que el seu pare tornava de treballar, hi va haver un bombardeig i una bomba el va matar. Va deixar tres fills orfes, ja que de mare no en tenien. Van quedar-se amb una àvia, la senyora Adelaida. Sort de la família, que els va ajudar molt.

Vaig tenir una petita alegria, tot i que per a mi va ser gran. El meu oncle Maties treballava a Alemanya i, quan va tornar, em pa dur una aquarel·la alemanya preciosa. Ell volia dur-me llapis de colors de la casa Faber, però els alemanys també estaven en guerra i la fàbrica no funcionava. Vaig anar a casa de la meva amiga a estrenar l'aquarel·la. La van trobar molt maca i ens van ensenyar a pintar-hi.

Amb tot això, la mama, que era filla de ferroviari, tenia una carnet de filla d'empleat i podia viatjar de franc. Va aprofitar-ho i es va dedicar a viatjar per Catalunya (jo recordo que anava a Vic, a Figueres, a Alcatllar i a Alcanar), portant a casa el menjar que podia.

Feia intercanvis amb pagesos. Una vegada els va portar roba menuda, pólvores de talc i sabatetes per a infants, ja que la pagesa esperava una criatura, i li va anar molt bé. Es veu que, a Barcelona, d'això sí que n'hi havia. A canvi, portava el que li donaven: avellanes, mel, blat de moro, patates, una mica d'oli... El que ells collien. Nosaltres, amb la iaia, l'esperàvem amb alegria. "Què portarà", ens preguntàvem, i és que no teníem gairebé de res.

Aquests viatges van durar els dos anys de la guerra. De vegades, a Tarragona li havien preguntat: "És veritat que a Barcelona tiren bombardes?". És clar, és que no tenien televisió.

De disgustos no n'hi varen faltar. Una vegada, anant per aquests móns, va trobar uns pagesos desaparellats. Va fer un intercanvi; crec que duia de Barcelona espardenyes de pagès (ella portava allò que trobava). Els van agradar i, a canvi, ells li van donar una garrafa de quatre litres d'oli. La mama, ben contenta, va marxar a buscar el tren carregada amb la garrafa. En arribar a casa, el que es diu oli sí que n'hi havia, però un sol litre, la resta era aigua pura. Quina enrabada, pobra mama...

En alguna ocasió, venint d'algun poble, en baixar a l'estació del Poble Nou, hi havia control i, si duies les bosses massa plenes, te les confiscaven i cap a casa amb les mans buides...

A Barcelona no hi havia gairebé res de menjar. Algun cop avisaven d'Abastos que, a tal mercat o magatzem, repartirien o bé arròs, o farina, o llet en pols, etc. Però hi havia unes cues impressionants, i tampoc no asseguraven que n'hi hauria per a tothom.

Dèiem que era d'agrair la fàbrica de farines Riera – Marsa, ja que posava al mercat uns paquets de farina per fer bunyols, que es deien del Tio Nel-lo. Eren bastant bons, però ningú no va saber mai amb quina farina estaven fets. D'alimentar, no ho sé, però almenys ens omplia la panxa, que ja era molt.

Malgrat les privacions, jo no recordo la guerra amb molta angoixa. La mama ens feia sentir bé, i això que no era, ni molt menys, una persona tranquil·la. Ella ho passava sola, i segur que deuria plorar, ja que estimava el papa amb bogeria.

El menjar no ens va faltar mai; menjàvem farinetes de blat de moro que portava de fora, les bullia i, si en tenia perquè n'havia aconseguit per aquests món, hi posava uns trossos de cansalada fregida. No necessitava oli, ja que la cansalada ja en duia. I allò ja era de festa major!

Moltes vegades havíem menjat guixes, que era un llegum amb forma de tramús. Però quan el podíem aconseguir, ja estaven corcades (era un corc negret que nosaltres trèiem). La mama ens deia: "Mengem-les, que alimenten molt", i nosaltres així ho fèiem.

El meu germà i jo no vàrem estar mai malalts, ho teníem prohibit!

En plena guerra civil, vaig tenir una petita alegria. El papa, com a empleat de comerç, era soci d'una Assegurança que es deia el CADSI. Pagava una quota i estava "a cobert" de qualsevol malaltia. Bé, doncs, el dia de reis, ens van avisar perquè a la tarda ens presentéssim al domicili de l'asseguradora. Nosaltres i altres socis vam anar-hi. Es tractava d'un berenar a base d'entrepans assortits, acompanyats d'un refresc i una joguina (una nina i fireta per a les nenes, i pilotes i llapis per als nens). Quina il·lusió! Com que tots plegats no teníem res, poc era molt. Ho varen fer els dos anys de la guerra.

Vaig anar a passar tres mesos al poble de Perelada, ja que els avis materns eren de l'Alt Empordà i tenien família a Perelada. Jo anava a l'Escola Nacional, sortíem al camp a conèixer plantes i flors i jo, que era de ciutat, estava encantada. Un dia, amb la iaia i l'avi, vam anar a visitar el castell de Perelada (ara és un casino), ja que un cunyat de la iaia n'era el conserge o el vigilant, no ho sé ben bé.

A Perelada hi havia bona verdura, patates, llet de cabra, i pa blanc i xocolata, tot i que era una mica terrosa, ja que jo crec que era feta amb el sucre sense moldre.

Però el papa se n'havia d'anar al front, i la mama volia que el papa estigués amb la seva filla, jo, fins els darrers dies. Així que em van venir a buscar.

Al principi de l'arribada dels Nacionals (els feixistes), nosaltres érem els "rojos separatistes", governats per un que es deia Negrín, si mal no recordo. I cantàvem una cançó de protesta que feia així:

Franco, Franco, Franco
Menos Franco y más pan blanco
Que nos das pan de serrín,
Que nunca nunca...
Nos dio Negrín.

Per cantar-la, més d'una persona va anar a la presó.

De totes maneres, em penso que, amb en Negrín, el pa, ni blanc ni negre, pel poc que jo recordo.

En acabar la guerra, van tocar sirenes i també les campanes de les esglésies, i aleshores la gent es va desbocar. Es tenia gana i es van esbotzar magatzems que estaven plens de queviures per subministrar als feixistes que vivien a Barcelona, no pas pels catalans... D'allà en va sortir arròs, sucre, embotits, farina, conserves, fruits secs, etc. Molt gènere, tot i que en mal estat.

Tothom anava a la desbandada, acaparant allò que podia. La mama no es va voler moure de casa, però jo, amb una veïna i la seva filla, l'Anita, vàrem anar a un magatzem del carrer Marina i, primeta com era, vaig requisar allò que el meu poc cos podia suportar. I és que tothom ho feia.

La mama, ni moure's. Tenia vergonya, o dignitat, no ho sé. L'endemà vàrem anar a visitar els pares d'ella, que vivien amb les seves germanes, les meves ties, l'Elvireta i l'Aurora, i elles tenien la casa abarrotada de tot, ja que van requisar allò que van voler. "Teta, teta", li deien a la mama, "agafa bosses i emporta't tot el que puguis, ja veus que tenim de tot". Ho recordo com si fos ara. Va voler esperar que fos fosc i vam carregar tot allò que vam poder dur. Ningú al carrer Pere IV, on vivíem, va veure la meva mare requisar en els magatzems. Ella era així...

L'entrada dels nacionals la recordo perfectament: molts moros a cavall, soldats ben uniformats, tancs i avions, i la gent aplaudint. Semblava l'arribada dels bons i que nosaltres, rojos separatistes, fóssim els dolents. Jo no entenia res.

Acabada la guerra, vam continuar sense saber res del papa. El van tenir presoner durant tres o quatre mesos al Penal de Santoña, i no el varen deixar ni escriure ni, molt menys, telefonar. Quin patir, pobre papa! I la mama, crec que ella pensava el pitjor, ja que el coneixia molt i sabia que hauria avisat d'una manera o d'una altra, però és que no ho va poder fer.

Per fi, va tornar sa i estalvi, i quina alegria tots plegats! Va telefonar des de l'estació del Clot, crec que venia directe de Santoña, a un amic seu del barri, ja que nosaltres no teníem telèfon. Ell ens ho va venir a dir de seguida.

La mama va fugir carrer Sant Joan de Malta amunt, mentre ell anava baixant. L'alegria de la trobada devia de ser immensa, puc imaginar-m'ho. I és que, en aquell moment, el papa era d'ella!

En arribar a casa, la mama no ens va deixar ni tocar-lo, ni abraçar-lo. Es va rentar, es va canviar de roba i es va afaitar. La mama no volia que el veiéssim tal com anava. Després de moltes abraçades i petons, ens vam anar assossegant, i quina alegria hi havia a casa!

La roba que duia va anar a parar al terrat, i vam fer-hi una gran fogaina, ja que estava minada de polls i altres insectes.

Durant els dies posteriors, va explicar-nos moltes tragèdies viscudes, tot i que, si era el vespre, la mare procurava que anéssim a dormir les criatures, ja que descrivia coses molt desagradables. Tot i així, d'alguna cosa em vaig assabentar.

Narraré el poc que jo recordo del que explicava:

Un àrab li va robar el rellotge que duia posat, amenaçant-lo amb un matxet; l'anell d'or de casament no li va poder robar, ja que el papa no se'l va poder treure.

Un dia, quan al papa ja l'havien fet presoner, un soldat enemic que portava un *xusco* li va dir: "Si gritas viva Franco, te lo doy". El papa tenia molta gana, i ho va dir, i el *xusco* li va donar.

Un Nadal li havíem enviat un petit lot, amb molt de sacrifici. En anar a dormir, s'hi va abraçar, tot esperant l'endemà per menjar-lo. A mitja nit, algun company li va prendre. Va tallar la saca amb una navalla. A més, va perdre la saca on duia tots els seus objectes personals.

El papa s'anava explicant, i nosaltres escoltàvem...

Joaquima Grau i Costal
Barcelona, Maig de 2006

HIMNES PATRIÒTICS

Cara el sol con la camisa nueva,
que tu bordaste rojo ayer

Yo hallaré la muerte si me lleva
si no te vuelvo a ver

Formaré junto a mis compañeros
que hacen guardi ajunto a los luceros

Impasible al ademán están
presentes en nuestro afán.

Si te dicen que caí, me fui
al puesto que tengo allí.

Volerán banderas victoriosas
al paso alegre de la Paz

Y traerán prendidas cinco rosas
las flechas de mi haz.

Volverá a reír la primavera
que por cielo, tierra y mar espera

Arriba, escuadras a vencer

que en España empieza a amanecer.

Con el rumor de la faena
ritmo febril de mi taller

Forma el ruido que domina
a una nación que vuelve a ser

Soy la falange del trabajo
para que el bien triunfe del mal

Soy la alegría y la justicia
y soy la España imperial.

La virgen María
es nuestra protectora
y nuestra defensora
y no hay que temer

Guerras al mundo
demonios y carne
guerra, Guerra, Guerra
contra el lucifer.

Aquest himne és republicà:

Hijos del pueblo que oprimen cadenas
vuestra injusticia no puede seguir

Si tu existencia es un mundo de penas
antes que esclavo, prefiero morir.

Trabajador, no más sufrir,
el opresor ha de sucumbir.

Levántate, pueblo ideal,
al grito de la Revolución Social.

Yo tenía un camarada,
entre todos el mejor

Todos juntos caminábamos,
los dos juntos avanzábamos

Al redoble del tambor
al redoble del tambor

Nuestros cantos que vuelan
el viento los lleva por ahí

España, España, qué hermoso amanecer

Creca se oye una descarga
va por ti o va por mí.

Y a mis pies cayó herido
el amigo más querido.

Y en su faz la muerte vi,
y en su faz la muerte vi...

Gloria, gloria, gloria victoria
con el cuerpo y el alma

Con la novia de la mano
por la patria...